

Василь Шуляр,
ORCID iD 0000-0001-8643-0105
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії й методики мовно-
літературної та художньо-естетичної освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
vasyl.shuliar@toippro.mk.ua

ІСТИННИЙ УКРАЇНЕЦЬ-ПАТРІОТ ЯК ЦІННІСТЬ (соціокультурна рецепція творчого доробку Дмитра Кременя)

Стаття перша

Розвідка присвячена лавреатові Державної премії імені Т. Г. Шевченка Дмитрові Кременю, уродженцеві Закарпаття, творче становлення якого відбулося на Миколаївщині. Поет. Письменник. Публіцист. Просвітянин. Патріот.

У першій частині статті розміщено есей – спогади про Дмитра Кременя за часів навчання в університеті, враження від спілкування під час співпраці в Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, думки і переживання під час драматичних ситуацій, що були в житті митця.

Друга есейна частина представлена науково-теоретичним обґрунтуванням ціннісної моделі життя і творчості Дмитра Кременя з позиції соціокультурної рецепції, проведеним аналізом понять і термінів, авторським розумінням категорій «рецепція», «соціокультурна рецепція», «соціокультурна компетентність», визначенням функції та форми творчої рецепції. На основі філософії тріадності розроблені логіко-семіотичні моделі, що увідповіднені до позицій соціокультурної рецепції. Уперше представлені авторські варіанти моделей «Рецепція як поняття та його складники», «Характерні особливості рецепції», «Модель пошуку «ключа до серця читача», за твердженням Дмитра Кременя», «Модель «людяності» як поза-часова художня «істинність» за поемою Дмитра Кременя «Меморандум Герштейна».

У розвідці запропоновано новий підхід до вивчення лірики Дмитра Кременя для вчителів літератури, заснований на комплексному використанні різних методів і технологій конструювання літературного заняття з позицій соціокультурної рецепції, що сприятиме розвиткові творчих здібностей учнів-читачів.

Перспективу дослідження вбачаємо в систематизації практичного досвіду реалізації різних типів літературних занять, моделі яких будуть зорієнтовані на вивчення лірики Дмитра Кременя в початковій та базовій середній школі.

Ключові слова: Дмитро Кремінь; інтенціональність; істинність; компетентність; методична компетентність; рецепція; соціокультурна компетентність; соціокультурна рецепція; цінність.

© Шуляр В. І., 2023

«Істинна людина – то серце в людині ...» (Григорій Сковорода). Цією аксіомою мудреця варто розпочати есейну частину статті до означеної проблеми. Не випадково вона і подана курсивом. Таких есеїв про Дмитра Кре-

меня в моєму архіві чимало. Низку публікацій (посібників, статей) композиційно вибудовано власне в такий спосіб: есей і наукова розвідка.

Перше знайомство відбулося ще в студентські роки. У своїх дописах мав

можливість поділитися враженнями (Шуляр В. І., 1999, с. 31–35.). Потім була перерва. Зв'язок із Ним – це Його творчість. Саме через поезію відбувалося моє просвітлення у ставленні до того, хто став для тебе істинним авторитетом. Саме там черпав енергію вистояння всупереч зросійщеному середовищу. Саме поетичні тексти надихали вірити в Незалежність.

Активне спілкування наживо відбувалося з 2000 року. Саме вони – Дмитро і Тарас – стали справжніми ... і понині! Перший – із Небес тримає віру в нас, а другий – поруч у повсякчас. Такому можна тільки радіти і тішитися. Істинність стосунків – вартує багато!

... Різні періоди й події переживали. Дмитра Дмитровича прагнули приручити різні владні кола, але то було показним, демонстративним. Заслуги Дмитра Кременя зобов'язували до того. А коли було подання на представлення на заслуженого, то особову справу одна пані швирнула так, що «до ніг полетіла». Полетіла ... Але він вистояв! Витримав! І нині має Звання: заслужено, хоч і потішився ним недовго ... Його розумію. Кожній людині хочеться почути слово подяки самому, а не опісля ... Проходили трудові будні. Постійно-незмінний голова конкурсів й олімпіад, які зорганізовував колектив Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Зустрічі з учнями, учителями, громадами Миколаївщини. І кожна – з анішлагом, кожен / кожна хотіли мати його книгу із дарчим підписом. Нікому не відмовляв. Стабільно вишуканим почерком лягали рядочки. Таких автографів переглянув багато. Усі вони персональні, філігранні, із виокремленням риси, яку вихоплював із обличчя / погляду / енергетики того, кому дарував. І це було талановито, щиро, істинно.

Його творчість давала (і донині це відбувається) пізнати себе, пізнати в собі людину, бо Справжньою Людиною він був сам. Свідченням цього є відгуки, роздуми, спогади, дописи в усережжі численних шанувальників.

... Зустрічі ... Усі від початку і по-

готів – щирі і теплі. Із пієтетом і шанобливістю до Читачів. Це було Його дійство: поетично-таємниче спілкування, вивірення його манери письма, аксіом, які проніс по життю із честю, як істинний патріот.

... Попередня регіональна влада імітувала повагу, кидаючи ниць справу нагородження. Негласно нервувала, а то і відкрито натякала: чого він голова конкурсу чи олімпіади?! На поріг рідного університету, де працював, – не пускали. Це пройшли і ми з Тарасом. Завдяки Людмили Василівни Старовойт (світла Її Пам'ять у ці Великодні дні, коли дописую статтю про Дмитра) про нас скромно згадано у ювілейному виданні про університет. Ризикувала розгнівати, але вписала ... А ось запрошення на урочистості не надіслали ... Уже в статусі народного депутата – усе відбувалося по-іншому ... А перед цим – Дмитро Дмитрович склав повноваження голови спілки письменників Миколаївщини, відбувши два терміни. Саме в цей період Дмитро Дмитрович погодився бути професором кафедри нашого Інституту.

Період роботи в МОШПО означений низкою втілених значущих задумів за участю Дмитра Дмитровича. Серед них: презентація книг, участь у культурологічних проєктах із музичними школами та драматичним театром, фестивалі, круглі столи спільно з науково-педагогічною бібліотекою та ін. І Він – активний учасник, центровий, фундаментальний, носій енциклопедичної інформації, відтворювач таких фактів / дат / імен, що ти вражаєшся і донині: як це все можна пам'ятати / знати / і передавати відразу. Під час чергової зустрічі-розмови попросив Дмитра Дмитровича підготувати спогади про зустрічі з відомими особистостями. Він поглянув уважно, іскорка у погляді (очі вже інколи туманилися, і ми це помічали, що серденько нагадує про себе ...) і з-під козацького вуса: «Добре, Василечко, Василю Івановичу, напишу». ... Не встиг написати ... Не судилося мені видрукувати ... Устиг лише привітати з днем філолога і за декілька годин відійти у вічність.

Але Він устиг багато! Для мене Кремень – поет, письменник, публіцист, просвітянин, патріот, перекладач, поборник правди, побратим, прихильник усього українського, примножувач шанувальників поезії, премудрий оратор, просвітитель, партнер юних, письменницький поводитир, правдошукач, популяризатор українського мистецтва, планетарний мислитель, правитель своєї манери письма.

Дмитро Кремень – цілний Чоловік, цілісна Особистість, гармонійна Людина, талановитий Митець. Духовно багатий, тому і був Вільний. Розмисли текстів поширювались у глибину, політ думки линув у висоту, планетарність поглядів розноситься в широту і сягає безмежжя ... Бо все в Нього по-справжньому, правдиво й істинно.

... У роковини Дмитра Кременя колеги вияскравлять ще не одну характерну рису ювіляра. Дослідники відкриють нові атлантиди спадщини Кременя. Шанувальники творчості по-своєму інтерпретуватимуть тексти Кременя. І скрипка поезії Дмитра гратиме для кожного / кожної із нас свою мелодію – мелодію ІСТИННОСТІ, – бо вона була в серці Поета!

Мета статті – осмислити поетичний набуток Дмитра Кременя з позиції соціокультурної рецепції, застосовуючи методіку конструювання моделі літературного заняття за ціннісно-етичною стратегією.

Завдання: змалювати образ поета Кременя як істинного патріота, громадянина, цільної людини; з'ясувати особливості поняття «істинність Дмитра Кременя»; потрактувати поняття «рецепція» і «соціокультурна рецепція»; виокремити проблематику творчості Д. Д. Кременя; запропонувати низку моделей вивчення лірики Дмитра Кременя в початковій та базовій середній школі; розкрити аксіологічні основи поетичних творів; запропонувати моделі та технологію конструювання літературних занять для різних вікових груп учнів-читачів.

Завдання будуть реалізовані низкою статей, які автор запропонує часо-

писові. У першій статті сконцентровано увагу на моделі істинності Дмитра Кременя та розумінні рецепції взагалі та соціокультурної рецепції зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення творчості письменника з позиції ціннісно-етичної стратегії, розуміння цільності його як істинного українця, набуття навичок конструювання літературних занять у контексті названого є актуальним і важливим. Події війни, яку розв'язали російські агресори, додають до названого ще більшої значущості. Вчасне осмислення, вибудовування пріоритетів, формування істинних українців узгоджуються з ідеями Нової української школи. Державний стандарт базової загальної середньої освіти, Концепція Нової української школи, модельні програми з літератур орієнтовані на реалізацію низки інноваційних підходів (Шуляр В. І., 2022b). Стратегічний напрям – формування школярів як істинних українців за ціннісно-етичною стратегією.

Спадщина Дмитра Кременя: літературна, мистецька, публіцистична, епістолярна та ін., є благодатним матеріалом для реалізації означеного. Сама постать Дмитра Кременя як особистості, поета, громадянина сприятиме / посилюватиме / вияскравлюватиме можливості для конструювання моделей літературних занять за вище виокремленими аспектами.

Поетичний набуток Дмитра Кременя став предметом вивчення літературознавців, науковців-методистів та вчителів-практиків. Рецепцію «пам'яті» і «постпам'яті» наводить Г. С. Косарева на матеріалі поетичних збірок Дмитра Кременя («Сльози сухого фонтану», «Скрипка з того берега») (Косарева Г. С., 2021). Витоки істинного патріотизму поета й ліричних героїв стали предметом розгляду професора, доктора педагогічних наук В. В. Гладишева, який виокремлює істинні цінності патріотизму, що мають бути нормою кожного мешканця України (Hladyshev V. V., Daskal N., 2019). Аспектно осмислює поетичну майстерність Д. Д. Кременя, смислово значущість алюзії і її вплив на свідомість учнів-

читачів та специфіку реалізації його світоглядних позицій за збіркою «Елегія троянського вина» кандидат педагогічних наук, учитель-методист Л. А. Назаренко (Назаренко Л. А., 2018). Джерела ранньої творчості Дмитра Кременя виявляє кандидат філологічних наук Т. Д. Кремін, використовуючи збірку «Тан блукаючого вогню», яка викликала критику за відступництво від канонів соцреалізму. Проблема «відступництва» заяскравилася в житті Дмитра Дмитровича після появи зокрема маловідої поеми «Меморандум Герштейна». Це і стало приводом для розгляду «персональної справи» Кременя. Наведений фрагмент протоколу засідання літературної студії імені Ю. Гойди Ужгородського державного університету виявляє особливості / демонструє складові творчої манери письма Дмитра Кременя і його громадянської позиції як молодого поета (Кремін Т. Д., 2020). Компетентнісно-діяльнісні аспекти міждисциплінарних зв'язків в умовах інтегрованого навчання, зокрема вплив музичних творів на формування поетичного логосу митця, відстежувала кандидат мистецтвознавства, доцент О. М. Петренко. Дослідниця виокремила широке коло кореляцій поетичних текстів Дмитра Кременя з музикою (Петренко О. М., 2021).

Автор дослідження упродовж багатьох років вивчає тексти Дмитра Кременя, що було зроблено чи не вперше в методиці викладання літератури. Коло питань, які висвітлено: поетичне світовідчуття і світосприймання Дмитра Кременя (1999); історіософська лірика поета в системі літературної освіти школярів і студентів (2007, стаття; 2008 – посібник, 134 с.); особливості вивчення історіософської лірики Д. Д. Кременя в старшій школі (2008); вивчення епістолярію Дмитра Кременя під час лабораторного заняття у старшій школі (2013); осмислення філософії поезії Кременя-митця в позачасі (2014); аналіз поетичної спадщини Дмитра Кременя, який допомагає «світ по-новому відкривати» (есеї про Д. Кременя – Шуляр В. І., 2018).

Незначна частина переліченого

засвідчує, наскільки науковці різнобічно зацікавлені у вивченні багатогранної спадщини Д. Д. Кременя.

Рецепція як поняття переживає свою трансформацію. Зміщуються акценти від автора художнього твору і самого тексту до читача. Рецепція, з біологічного погляду, є сприйняття світу, навколишньої дійсності за допомогою чутливих нервових закінчень – рецепторів. Цікавий підхід до розуміння цього поняття у правовій галузі, де фахівці потрактовують його як відновлення дії для врегулювання нових відносин із урахуванням нормативних, досвіду попередніх правових норм, станів, процедур. Із позиції філософії Канта, «сприйняття» й «інтерпретація», «людина» – вища мета, а не засіб досягнення будь-яких цілей. Тому людину також можна розглядати як текст, а не тільки літературні, мистецькі, архітектурні об'єкти. Сприйняття (рецепція) та потрактування (інтерпретація) залежать від рівня підготовленості самого читача / глядача / слухача, його життєвого досвіду та здатності розвиватися в часі як під час читання / споглядання / слухання тексту, так і після такого акту. Це узгоджується з позицією науковців Р. Барта, М. Фуко, У. Бута, С. Фіша та структурно-семіотичною традицією. Названа традиція увідповіднюється ціннісно-етичній (аксіологічній) складовій нашого дослідження. Погоджуємось із висновком І. Д. Нагай: «... людське життя – найвища цінність, а істинна моральність заснована на почутті обов'язку, а не вигоди або розрахунку» (Нагай І. Д., 2015, с. 227). Додамо, що така позиція ніяк не вписується в політику глобальних воєнних дій різних держав узагалі, і нинішньої війни Росії з Україною й українським народом. Нищення й руйнація найвищої цінності – людського життя – крайня межа геноциду й нищоти.

Цінним у процесі сприйняття (рецепції) та потрактування (інтерпретації) для формування інтелігентного (компетентного, кваліфікованого) читача є висновки С. Ю. Фіша. Критик переконаний, що враження – це і є реакція читача. Вони містять ланцюг осяянь, моменти інтуї-

тивного розуміння істин у період після прочитання уривка / сцени / дії (за Фішем С. Ю. Література в читачі: Афективна стилістика, 1970). Урахування вище означеного сприятиме появі «чита-ча-в-тексті», нового типу читача, який здатний до рівноцінного діалогу з автором / літературними героями / читачами (критиками). Беручи до уваги твердження літературознавця Р. Т. Гром'яка, що рецепція є первинна і вторинна, враховуємо з напрацювання вченого такі аспекти: горизонт читацького сприйняття; певна соціокультурна ситуація; нові літературно-критичні версії. Зважаючи на це, комунікативний ряд у житті читача (за ідеями Р. Т. Гром'яка) містить нові компоненти: «П/А – Т – Кр^N (критик нового покоління) – Ч^N (читач нового покоління)». Така модель відносин функціонує в «новому структурно-модифікованому контексті» (Гром'як Р., 2005, с. 67). Зважаємо й на думку М. Зубрицької, яка виділяє напрям «критики читацької реакції» (американський варіант естетики рецепції), загострює увагу на тому, що прикметним є «зміщення уваги із проблем творчості та літературного твору

на проблему його рецепції, тобто з рівня психологічної, соціологічної чи антропологічної інтерпретації творчої біографії на рівень свідомості, що сприймає» (Зубрицька М., 2004, с. 8).

Для виокремлення поняття «соціокультурна рецепція» використаємо визначення «художня рецепція», запропоноване І. Нагай: «сприйняття і відтворення на основі сприйнятого (прочитаного, пережитого, побаченого, усвідомленого) власних текстів (думок, ідей, вражень, картин)» (Нагай І. Д., 2015, с. 230). Власне наведене визначення не враховує аспекти, які ми вичленили, спираючись на праці закордонних і вітчизняних літературознавців (Ролан Барт, Мішель Фуко, Уейн Бут, Стенлі Фіш, Роман Гром'як).

Підсумовуючи у своєму дослідженні особливості поняття «рецепція», М. Зубрицька підкреслює, що в рецептивній естетиці перевага надається читачеві в парадигмі «текст – читач ...». Рецепцію як поняття можемо подати як логіко-семіотичну модель на засадах філософії тріадності із використанням праць М. Зубрицької, С. Фіша, Р. Т. Гром'яка, І. Д. Нагай у такому варіанті:

Рис. 1 Рецепція як поняття та його складники

Джерело: авторський варіант моделі

Характерні особливості рецепції, із урахуванням ознак, які виявили різні літературознавці, з-поміж яких і Л. М. Богата, можемо потрактовувати так. Суб'єктність рецепції викликана особистісним персональним сприйняттям художнього твору. Має несподівані погляди на одне і теж. Реципієнт (читач), інтерпретуючи ті чи інші сцени / дії / героїв, використовує незвичні авторські метафори, які й демонструють персональні оцінки / ставлення / позиції. Рецепцію характеризуємо різноманіттям ставлень / оцінок / потрактувань. Зазвичай розбіжність сприйняття однієї і тої ж сцени / дії / образу забезпечує діалогове прочитання художнього твору. Розбіжності сприйняття забезпечать діалогову платформу літературного заняття і пізнавальний процес у цілому. До діалогової платформи заняття повернемося далі, розглядаючи напрацювання Н. Чепелевої. Розбіжності сприйняття власне руйнують поле традицій, тому з одного боку це процес руйнації традиції, з іншого – поява інноваційних поглядів / тверджень / оцінок. Л. Богата підкреслює, що «рецепції жодним чином не слід ототожнювати з традиціями. Традиції спрямовані на збереження, а рецепції – на подолання» (Богата Л. М., 2018, с. 2), тому парадоксальність виокремлюємо як таку, що стимулює «читацький рух» до творення свого тексту. Цей рух може бути як логічним продовженням стильової манери автора із розкручуванням іншої сюжетної лінії / уведення іншого персонажа / несподіваної розв'язки конфлікту тощо. У такій синергії рецепцій у нового типу читача (про нього ми говорили, аналізуючи праці Р. Т. Гром'яка) з'являються інноваційні продукти / практики. Усе це відбувається в режимі «теплої раціональності» (Афанасьєв О. І., 2013, с. 229), тобто суб'єктивного, інтенціонального ставлення до прочитаного.

Інтенціональність розуміємо як здатність читача бути скерованим на певний об'єкт – художній твір у цілому чи на його складники, співвідноситись із предметами досвіду – досвідом життєвим, читацьким, професійним, щоб руйнувати

або/і розширювати рамки традиційності і бути на вістрі інноваційності тощо.

«Тепла раціональність» у системі появи / творення / формування нового типу інтелектуального / компетентного / кваліфікованого читача передбачає введення його в різновекторний діалог / текстуальність / наративність у процесі вивчення художнього твору. Пріоритетними є сприйняття / розуміння / взаєморозуміння художнього твору і «діалогу» учнів-читачів із автором / літературними персонажами / образами, а не істинність.

Рецептивність із позиції «теплої раціональності» спрямована більше на конструктивність думки / твердження / оцінки прочитаного, а не на відтворюваність. Цей процес має забезпечити діалогічність читача / читачки із художнім твором у цілому, а не монологічність чи відтворюваність прочитаного / побаченого / почутого та посилюється міждисциплінарною плюральністю. Учні-читачі під впливом інших видів мистецтва, зіставляючи у процесі діалогового вивчення художнього твору, виявлятимуть нові / інші істини, смисли, цінності, вибудовуватимуть свої тексти як/або парадоксальні. Вони або руйнуватимуть стереотипи або/і породжуватимуть у синергії нові / новітні / інноваційні: оцінки / твердження / погляди / образи / персонажі.

Духовні (нематеріальні) набутки і сприйняття (рецепція) їх у читацькій діяльності школярів перебуває в площині наукової раціональності й гуманітарної раціональності. Такий дуалістичний підхід до духовної сфери і діяльності потребує вибору. Нам важливо акцентувати на суб'єктові, особистості, індивідуальності, тому вибір на користь гуманітарної раціональності. Наш варіант узгоджується з позицією О. І. Афанасьєва: філософ зазначає, що друга сфера (гуманітарна раціональність) може бути названа «суб'єктоведенням, де «-ведення», а не «-логія» підкреслює відхід від занадто жорстких щодо такого матеріалу загальнонаукових стандартів» (Афанасьєв О. І., 2013, с. 230–231).

Отже, рецепція як нова методологічна процедура розвивається в у мовах

«теплої раціональності», у ситуаціях багатоваріантності, плюрального підходу, різноманітності традицій й інновацій у системі гуманітарної раціональності / у

сфері духовної діяльності.

Послугуючись основами філософії тріадності, пропонуємо логіко-семіотичну модель (рис. 2):

Рис. 2 Характерні особливості рецепції

Джерело: авторський варіант моделі

Проблема формування «соціокультурної компетентності» стала предметом розгляду вчених у системі початкових класів (Бондар Т. І., 2020). Означену компетентність уведено як норму попереднім державним стандартом (Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87), який, на нашу думку, у цій позиції є актуальним: соціокультурна змістова лінія, яка передбачає «загальнокультурний розвиток учнів і підготовку їх до життєдіяльності в українському соціумі, що реалізують через досягнення виховних цілей уроків, використання тематичних текстів (повага до старших та допомога їм, повага до вчителів і дружні взаємини з однокласниками, дружба та взаємодопомога, правила поведінки в громадських місцях, зі знайомими й

незнайомими людьми, добрі справи для рідного краю) (Навчальні програми. 3 клас: методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2016/2017 навчальному році з коментарем провідних фахівців, 2016, с. 22). Беремо до уваги варіант потрактування В. В. Вітюк: «соціокультурна компетентність учнів спрямована на розвиток світогляду школярів та їхню підготовку до сприйняття себе як носія національних цінностей; на усвідомлення власних обов'язків як члена суспільства й відповідальності за майбутнє своєї країни; знання культурних норм поведінки українського суспільства, усталених форм самовираження та використання їх під час спілкування; розвиток умінь послугуватися соціокультурними знаннями, уміннями й навичками відповідно до ситуацій спілкування» (Вітюк В. В.,

2013, с. 475).

Аналіз напрацьованого підводить нас до потрактування понять: «рецепція», «соціокультурна рецепція», «соціокультурна компетентність».

Рецепція як форма сприйняття на основі прочитання / споглядання / слухання містить інтертекстуальність, яка забезпечує діалог із текстами, появу вражень / захоплень / думок та передбачає інтерпретування – власного трактування / доповнення раніше створеного через копіювання / наслідування / творення свого тексту.

Соціокультурна рецепція – здатність читачів до виявлення специфіки / особливостей / рис національно-культурної спадщини письменника.

Соціокультурна компетентність (СКК) передбачає обізнаність читачів із жанрами / родами / стилями національної літератури взагалі та конкретного письменника зокрема, які віддзеркалюють культуру, традиції і досвід національно-культурної специфіки українського народу. СКК містить навички виявлення мовних / літературознавчих / зображувальних особливостей українськомовних текстів / творів. СКК – здатність читачів / глядачів / слухачів до міжкультурної комунікації, діалогової співпраці з текстами / творами, адекватного продукування власних текстів відповідно до комунікативної ситуації / потреби / мети спілкування.

Соціокультурна рецепція / соціокультурна компетентність як ціннісні феномени в системі літературної освіти учнів-читачів / глядачів / слухачів виконують такі **соціокультурні функції**:

- входження учнів-читачів / глядачів / слухачів у світ національної літератури / української культури взагалі та творчості конкретного автора зокрема;
- відображення ментальності та культури українського народу для забезпечення можливості читачеві-реципієнтові створювати «національний імідж» вітчизняній культурі в зіставленні з європейською;

- соціалізації здобувачів літературної освіти до світу, який неоднозначний / суперечливий / мінливий;
- забезпечення трансляції ціннісних поведінкових моделей, які закладено в культурологічних текстах та художніх творах українського мистецтва;
- розуміння інтертекстуальності сприйняття текстів як діалог автора з читачами: письменник – епоха – твір у новому соціокультурному контексті;
- визначення впливів / взаємодії / взаємовпливу твору з іншими творами, що належать до різних художньо-естетичних систем;
- виявлення здатності вступити в діалог із мистецькими текстами / творами для створення текстусприйняття / тексту-відгуку / тексту-доповнення;
- забезпечення виявлення культурних цінностей, які закладені в текстах / творах, для прийняття рішення до побудови власної ціннісно-етичної поведінкової моделі;
- переосмислення прочитаного / побаченого / почутого для подальшого розвитку та творення нової літературно-мистецької традиції в різних формах;
- збереження / примноження / розвитку національної культури українського народу як конкурентоспроможної в європейській культурі;
- сприяння активному прискоренню культурних змін у суспільному житті українців на довершених мистецьких творах / текстах.

Форми перетворення та відтворення у процесі творчої рецепції запропонували В. В. Будний і М. М. Ільницький (Будний В. В., 2008, с. 70): «вплив, запозичення, трансплантація, трансформація, наслідування, відштовхування, суперництво та ін.»; а також учені виділяють такі: переклад, парафраз, наслідування,

епігонство – група відтворення; пародіювання, полеміка, травестія, стилізація, осучаснення та архаїзація – група перетворення. Завдання подальшого вивчення проблеми – відбір і методичні поради щодо використання форм творчої рецепції в системі шкільної літературної освіти.

Життєва і соціокультурна філософія поета Кременя була оприявлена під час так званого «допиту-розправи» над непокірним молодим чоловіком, який дозволив собі писати по-іншому: під час засідання літературної студії вимагали (чи підводили до того) примирення

(читай – відмови від свого стилю, манери письма, своєї позиції). Як згадує і вчитує факти з протоколу того засідання Т. Д. Кремень, на запитання П. Лизанця про труднощі в письменницькій діяльності, Д. Д. Кремень прямо назвав дві проблеми – стратегічну і тактичну: перша – достукатися до серця читача, а друга – реальна трудність із видавцями, аргументувавши свою позицію. За наведеним фрагментом протокольного засідання (Кремень Т. Д., 2020, с. 188) можемо візуалізувати складники істинності дій молодого поета логіко-семіотичною моделлю (рис. 3):

Рис. 3. Модель пошуку «ключа до серця читача» за твердженням Дмитра Кременя
Джерело: авторський варіант моделі

Організація читацької діяльності школярів із ліричними текстами потребує специфічної підготовки і роботи. Сама по собі лірика порівняно з іншими родами літератури занадто специфічна й унікальна. Не кожен готовий її сприйняти / почути / відчувати. Тут мають працювати і душа, і розум. Важливо, щоб учні-читачі

розуміли, як поет передає картини життя ліричних героїв і їхні душевні стани, як і чим «наповнений» автор ліричного твору, скільки поетичної інформації закладено в текст його поезії, щоб уникнути «перенасити» (за Г. С. Сковородою) і не спримітувати сам текст у цілому. Як автор вірша демонструє читачам доречний

максимум поетових рефлексій, щоб вони пережили той катарсис, який він сам пережив раніше. Щоб читач / читачка, «увійшовши» в емоційний світ поезії, переживань ліричного героя, міг / могла сам / сама по-своєму пережити і для себе «світ по-новому відкривати» (за М. Т. Рильським) ще не раз. Чи відбудеться діалогова співпраця з поезією в цілому. Чи через авторську рецепцію та інші види рецепції (образу, сюжету, мотиву, проблематики, поетики, дійсності) (за Іордан Д. С., 2021) відбудеться читацьке переосмислення раніше прочитаного / побаченого / почутого і, звичайно ж, – пережитого, щоб спровокувати його (читача / читачку) до появи нового тексту, авторського або читацького, який матеріалізується в новий художній твір. І якщо «поетова енергія» наповнить душу читача / читачки сповна, він стане для них затребуваним ще не один раз. Розуміння складників пошуку «ключа до серця читача» (за Д. Д. Кременем) допоможе учням-читачам під час художньої рецепції творів поета взагалі та соціокультурної зокрема виявити / помітити / виокремити їх. Саме вони сприятимуть читачам / читачкам у побудові такої системи цінностей, яка допоможе їм бути істинними.

Свою громадянську позицію, соціокультурну позицію Д. Д. Кремень яскраво продемонстрував, обираючи проблемну і ризиковану постать в історії Другої світової війни (і не тільки) – Курта Герштейна.

Курт Герштейн – офіцер СС, який розпочав непереможну війну проти нацизму. Його метою було – донести до всього прогресивного людства у будь-який спосіб правду про жорстоку машину нацистів у концтаборах, де знищували в'язнів / полонених, отруюючи циклоном «В». Співпрацюючи з тими чорними силами, він намагався допомогти в'язням,

за що і поплатився. Його було викрито. За не встановлених обставин Курт загинув. Лише в 1965 році президент землі Баден-Вюртемберг зняв із Курта Герштейна всі звинувачення. Про цю постать Д. Д. Кремень дізнався зі сторінок одного радянського часопису, переосмислив і написав поему «Меморандум Герштейна» (Кремень Д. Д., 2021, с. 86–108). Поема викликала в радянських владних колах негативне ставлення. Це одна зі сторінок життя Д. Д. Кременя, розплатою за яку було «виселення» на південь до Казанківського району Миколаївщини. А до цього – переслідування, запитання, розгляд пер-сональної справи тощо. Про ці події та поему плануємо підготувати окрему статтю.

У контексті обговорюваної проблеми – істинності українця з позиції соціокультурної рецепції та актуальності події війни в Україні, спробуємо виокремити спочатку на рівні констатації образ ліричного героя Курта Герштейна й авторської позиції поета до персонажа. Докладно аналізують названу поему літературознавці (Т. Кремень, Н. Ребрик, М. Васьків). Дмитро Кремень акцентує на проблемі «людяності під час війни». Герштейн хоч і співпрацює з СС, але на своєму місці не втрачає людське / людяне, намагається допомогти в'язням, робить це в різний спосіб, ведучи боротьбу зі злом. Ризикує своїм життям, репутацією, сумлінням. У поведінковій моделі життя Курта домінує пошук людяного в «собі-та-інших». Пошук «людяного» як цінність надзвичайно важливо розуміти сучасному читачеві. Війна з перенавантаженням наповнила їх / наше життя злочинністю і безсердечністю рашистів. Образ Курта поет представив так, що його самого і його гуманізм читач не сприймає відсторонено, наратор / читач щиро переймаються пошуком і збереженням людяності у страшній нищівній машині війни.

Я, що звідав видіння нічні й опівнічні
ЛЮДИНИ,
Каменем буду, буду вогнем радше, аніж людиною...

<...> Ні мудреця, ані співця, ні навіть лицаря у латах,
ні мухи у павучих сітках, ані сіамського слона

не дай, господь...

А тільки дай у цих могильних експонатах

уздріти: бій іде за людство, іде за людяність війна...

(Кремінь Д. Д., 2021, с. 93).

Акценти Д. Кремінь розставив і візуально, й підтекстово. Слово «людина» написано великими літерами, і повторення однокореневого: «людина», «людство», «людяність» в одному рядку. У цьому і є художня «істинність» поеми і поета, і його вибір як громадянина-

патріота. Наш висновок узгоджується із твердженням доктора філологічних наук, професора М. С. Васьківа (Васьків М. С., 2022).

Візуалізувати вище сказане допоможе логіко-семіотична модель за філософією тріадності (рис. 4).

Рис. 4. Модель «людяності» як позачасова художня «істинність» (за поемою Д. Кремня «Меморандум Герштейна»)

Джерело: авторський варіант моделі

Завдання організації рецептивної діяльності за означеною поемою: через діалогову співпрацю з художнім твором допомогти учням-читачам / зорієнтувати їх, як зрозуміти наратора / оповідача, сюжетні перипетії, перебіг подій, розгортання сюжетних ліній, позасюжетних складників, прочитання підтекстів, ціннісних поведінкових моделей літературних героїв. У названій поемі – як виявити «людяність» ліричного героя і зрозуміти муки пошуку «людяного-в-собі» в екстре-

мальних / небезпечних ситуаціях, а як віднайти / виявити / допомогти вибудувати «людяне-в-інших».

У результаті дослідження доходимо таких висновків:

1. Проблема дефініції «рецепція» і «соціокультурна рецепція» досліджена недостатньо або/і є неоднозначною у потрактуванні. У розвідці рекомендовані варіанти розуміння цих понять та логіко-семіотичні моделі, які вибудовані на основі філософії тріадності. Соціокуль-

турна рецепція – здатність читачів до виявлення специфіки / особливостей / рис національно-культурної спадщини письменника. Соціокультурна рецепція як цінність тісно пов'язана із соціокультурною компетентністю (СКК). Змістове наповнення поняття СКК вибудовано в авторській редакції.

2. Запропоновано варіант потрактування поняття «рецепція». Рецепція як форма сприйняття на основі прочитання / споглядання / слухання містить інтертекстуальність, яка забезпечує діалог із текстами, появу вражень / захоплень / думок та передбачає інтерпретування – власного трактування / доповнення раніше створеного через копіювання / наслідування / творення власного тексту.

3. Виявлені складники рецепції: текст-сприйняття; текст-відгук; текст-доповнення. До характерних особливостей рецепції віднесені: суб'єктна, різносприйнятна, парадоксальна. Соціокультурна рецепція / соціокультурна компетентність як ціннісні феномени в системі літературної освіти читачів / глядачів / слухачів, регульовані низкою функцій, що репрезентовані в статті.

4. Рецепція відбувається в режимі «теплої раціональності» (за О. Афанасьєвим). «Тепла раціональність» у системі появи / творення / формування нового типу інтелектуального / компетентного / кваліфікованого читача передбачає введення його в різновекторний діалог / текстуальність / нарративність у процесі вивчення художнього твору. Пріоритетними при цьому є сприйняття / розуміння / взаєморозуміння художнього твору і «діалогу» учнів-читачів із автором / літературними персонажами / образами, а не істинність.

5. Дійшли висновку, що рецептивність із позиції «теплої раціональності» спрямована більше на конструктивність думки / твердження / оцінки прочитаного, а не на відтворюваність. Цей процес має забезпечити діалогічність читача / читачки з художнім твором у цілому, а не монологічність чи відтворюваність прочитаного / побаченого / почутого та посилюється міждисциплінарною плю-

ральністю. Учні-читачі під впливом інших видів мистецтва, зіставляючи у процесі діалогового вивчення художнього твору, виявлятимуть нові / інші істини, смисли, цінності. Вибудовуватимуть свої тексти як/або парадоксальні, руйнуватимуть стереотипи або/і породжуватимуть у синергії нові / новітні / інноваційні: оцінки / твердження / погляди / образи / персонажі.

6. Вибудована низка логіко-семіотичних моделей на основі філософії тріадності для розуміння істинності українця-патріота Д. Д. Кременя з використанням фактів біографії поета (засідання літературної студії) та фрагментарно поеми «Меморандум Герштейна». Модель пошуку «ключа до серця читача» за результатами протоколу «допиту-розправи» виявила складники, на яких базується Кременевий пошук шляху до читача. Такими складниками є: принципи мінімаксу поетичної інформації та мінімаксу поетових рефлексій, наповненість тексту поетовою енергією. Діалогова співпраця читачів із художнім твором відбувається / виявляється у проявах «теплорациональності» та міждисциплінарної читацької діяльності. Розуміння складників пошуку «ключа до серця читача» (за Д. Кременем) допоможе учням-читачам під час художньої рецепції творів поета взагалі та соціокультурної зокрема виявити / помітити / виокремити їх. Саме вони сприятимуть читачам / читачкам у вибудовуванні такої системи цінностей, яка допоможе їм бути істинними.

7. Аналіз деяких сцен / фрагментів із поеми Д. Д. Кременя «Меморандум Герштейна» допоміг запропонувати модель «людяності» як позачасову художню «істинність» із позиції філософії тріадності та за нормами соціокультурної рецепції. Складники, які закладено в моделі: «людяність ліричного героя» в екстремальній ризикованій ситуації; його пошук «людяного в собі»; віднайдення автором / ліричним героєм / читачами «людяного в інших». Рецептивна діалогова співпраця учнів-читачів із художнім твором допоможе їм зорієнтуватись, як зрозуміти наратора / оповідача, сюжетні

перипетії, перебіг подій, розгортання сюжетних ліній, позасюжетних складників, прочитання підтекстів, ціннісних поведінкових моделей літературних героїв.

Перспектива розвитку дослідження має бути зреалізована практико орієнтованим складником. У наступних статтях плануємо розробити низку моделей літературних занять з урахуванням попередніх теоретичних напрацювань

із проєкцією на літературні твори Д. Д. Кременя. Відібрані твори для початкових класів та за програмою курсу «Література рідного краю» (автори В. Шуляр, В. Купцова) репрезентуватимуть ідеї, закладені в моделі «істинності Д. Кременя». Також заплановано сконструювати низку методичних моделей вивчення літературних тем за творчістю Д. Д. Кременя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьєв О. І. Гуманітарні знання і гуманітарні науки : моногр. / О. І. Афанасьєв. – Одеса : Бахва, 2013. – 288 с.
2. Богата Л. М. Гуманітарна складність та техніка рецепції / Л. М. Богата // Інституційний репозитарій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. 06. Факультет історії та філософії. Статті та доповіді, 2018 // <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/28197>.
3. Бондар Т. І. Генеза поняття «соціокультурна компетентність» / Т. І. Бондар // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2020. – № 71. – Т. 1. – С. 24–30. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-1.3>.
4. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство : підручник / В. Будний, М. Ільницький. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 430 с.
5. Васьків М. С. Друга світова війна у віршах П. Скунця та Д. Кременя: синтез закарпатського «куту зору» та «абстрактного» гуманізму / М. С. Васьків // Колективна (три і більше авторів) монографія. Персоналії в культурно-освітньому просторі Закарпаття: Іван Чендей. Петро Скунець: Колективна монографія. Видавництво Технологічного університету, Польща, Катовіце, 2022. – С. 223–244. DOI: 10.54264/M011.
6. Вітюк В. Основні шляхи формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи / В. Вітюк // Рідне слово в етнокультурному вимірі. – 2013. – С. 474–479.
7. Гром'як Р. Т. Методика реалізації рецептивного підходу до літературних явищ у компаративних студіях / Р. Т. Гром'як // Літературна компаративістика. – К. : Фоліант, 2005. – Вип. І. – С. 64–73.
8. Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
9. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен / Марія Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
10. Іордан Д. С. «Авторська рецепція»: сутність поняття та види / Д. С. Іордан // Актуальні проблеми сучасної іноземної філології : Студентський науковий вісник. – Рівне : РДГУ. – 2021. – С. 78–85.
11. Косарева Г. С. Метафори пам'яті у ліриці Дмитра Кременя (на матеріалі збірок («Сльози сухого фонтану», «Скрипка з того берега») / Галина Сергіївна Косарева // Українська мова. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика. Том 32 (71). – № 1. Ч. 3. – 2021. – С. 43–47. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-3/08>.
12. Кремінь Д. Меморандум Герштейна / Д. Кремінь // 3 днів шалених: книга ранньої лірики та віршів «закарпатського» циклу. – Миколаїв : Іліон, 2021. – С. 86–108.

13. Кремень Т. Д. Джерело поезики ранньої творчості Дмитра Кременя (на матеріалі рукопису збірки «Ган блукаючого вогню» 1974 року) / Кремень Тарас Дмитрович // Вересень. – № 2–3 (85–86), 2020. – С. 187–196.
14. Навчальні програми. 3 клас: методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2016/2017 навчальному році з коментарем провідних фахівців. – Харків : Вид-во «Ранок», 2016. – 208 с.
15. Нагай І. Д. Художня рецепція як літературне поняття / І. Д. Нагай // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2015. – Вип. VII. – С. 226–231.
16. Назаренко Л. А. Специфіка реалізації світоглядних позицій Д. Кременя в збірці «Елегія троянського вина»: до питання вивчення літератури рідного краю в старших класах / Л. А. Назаренко // Молодий вчений. – № 6 (58), червень, 2018. – С. 318–321.
17. Шуляр В. І. І цвістиме його сад упродовж століть! : (Слово про поетичне світовідчуття і світосприймання Дмитра Кременя) / В. І. Шуляр // Вересень. – 1999. – № 1. – С. 31–35.
18. Шуляр В. І. Кремень допомагає «Світ по-новому відкривати» : (за М. Рильським) : (есеї про Дмитра Кременя з продовженням) / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОППО, 2018. – 36 с.
19. Шуляр В. І. Ціннісно-етична парадигма в системі літературної освіти Нової української школи (теоретико-методична візія). І частина : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : МОППО, 2022. – 198 с.
20. Hladyshev V. V. Dmytro Kremin's Poetical Admonition / V. V. Hladyshev, N. Daskal // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2019. – № 3. – С. 66–70. – DOI:10.33310/2518-7813-2019-66-3-66-70.

**A TRUE UKRAINIAN PATRIOT AS A VALUE
(socio-cultural reception of Dmytro Kremin's creative work)**

Article one

Shulyar Vasyl,

*doctor of pedagogical sciences, associate professor,
Professor of the Department of Linguistic Theory and Methodology
literary and artistic and aesthetic education
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
Admiralska street, 4-a., 54001, Mykolaiv, Ukraine
vasyl.shuliar@moippo.mk.ua*

Intelligence is dedicated to Dmytro Kremin, laureate of the State Prize named after T. H. Shevchenko. D. D. Kremin is a native of Transcarpathia. Creative formation took place in the Mykolaiv region. Poet. Writer. Publicist. Enlightenment. Patriot.

The first part of the article contains an essay about Dmytro Kremin. The author shared his memories of Dmytro Kremin during his studies at the university. Impressions of communication during cooperation at the Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education. Thoughts and experiences during dramatic situations in the artist's life.

The second part of the essay presents a scientific and theoretical justification of the value model of life and creativity of Dmytro Kremin from the standpoint of socio-cultural reception. We conducted an analysis of concepts and terms. The author's understanding of «reception», «socio-cultural reception», «socio-cultural competence» is singled out. Functions and forms of creative reception are defined. Logico-semiotic models based on the

philosophy of triadism have been developed. The proposed models correspond to the positions of socio-cultural reception. For the first time, the author's versions of the models «Reception as a concept and its components», «Characteristic features of reception», «The model of searching for the «key to the heart of the reader» according to Dmytro Kremin», «The model of «humanity» as a timeless artistic «truth» according to the Kremin's poem «Gershtein Memorandum».

The author of the article offers a new approach to the study of Dmytro Kremin's lyrics for literature teachers. It is based on the complex use of various methods and technologies of constructing a literary lesson. Classes from the standpoint of socio-cultural reception contribute to the development of creative abilities of students-readers.

The perspective of the research will consist in the systematization of practical experience in the implementation of various types of literary classes. The models of literary lessons will be focused on the study of Dmytro Kremin's lyrics in primary and basic secondary schools.

Keywords: *competence; Dmytro Kremin; intentionality; methodological competence; reception desk; sociocultural competence; sociocultural reception; truth; value.*

REFERENCES

1. Afanasiev, O. I. (2013). *Humanitarni znannia i humanitarni nauky* [Humanitarian knowledge and humanitarian sciences]. Odesa: Bakhva (ukr).
2. Bohata, L. M. (2018). Humanitarna skladnist ta tekhnika retseptsii [Humanitarian complexity and reception technique]. In *Institutsiyni repozytarii Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. 06. Fakultet istorii ta filosofii. Statti ta dopovidi* // <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/28197> (ukr).
3. Bondar, T. I. (2020). Geneza poniattia «sotsiokulturna kompetentnist» [Genesis of the concept of «socio-cultural competence»]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 71. T. 1, 24–30. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-1.3> (ukr).
4. Budnyi, V. & Ilytskyi, M. (2008). *Porivnialne literaturoznavstvo* [Comparative literary studies]. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» (ukr).
5. Hladyshch, V. V. & Daskal, N. (2019). Dmytro Kremin's Poetical Admonition. *Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky*, 3, 66–70. DOI:10.33310/2518-7813-2019-66-3-66-70 (eng).
6. Hromiak, R. T. (2005). Metodyka realizatsii retseptivnoho pidkhodu do literaturnykh yavlyshch u komparatyvnykh studiiakh [The method of implementing a receptive approach to literary phenomena in comparative studies]. In *Literaturna komparatyvistyka*. Vyp. I, 64–73. K.: Foliant (ukr).
7. Jordan, D. S. (2021). «Avtorska retseptsiia»: sutnist poniattia ta vydy [«Author's reception»: the essence of the concept and its types]. *Aktualni problemy suchasnoi inozemnoi filolohii: Studentskyi naukovyi visnyk*, 78–85. Rivne: RDHU (ukr).
8. Kosarieva, H. S. (2021). Metafory pamiaty u lirytsi Dmytra Kremenia (na materialy zbirk («Slozy sukhoho fontanu», «Skrypka z toho bereha»)) [Metaphors of memory in the lyrics of Dmytro Kremin (based on the material of the collections («Tears of a dry fountain», «Violin from that shore»)]. *Ukrainska mova. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*. Tom 32 (71). 1. Ch. 3, 43–47. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-3/08> (ukr).
9. Kremin, D. (2021). Memorandum Hershteina [Gershtein's memorandum]. In *Z dniv shalenykh: knyha rannoi liryky ta virshiv «zakarpatskoho» tsyklu*. Mykolaiv: Ilion, 86–108 (ukr).
10. Kremin, T. D. (2020). Dzherelo poetyky rannoi tvorchosti Dmytra Kremenia (na

materiali rukopysu zbirky «Tan blukaiuchoho vohniu» 1974 roku) [The source of poetics of Dmytro Kremin's early work (based on the manuscript of the 1974 collection «Tan of Roaring Fire»)]. *Veresen*, 2–3 (85–86), 187–196 (ukr).

11. Nahai, I. D. (2015). Khudozhnia retseptsia yak literaturne poniattia [Artistic reception as a literary concept]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Vyp. VII, 226–231 (ukr).

12. Navchalni prohramy. 3 klas: metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu v 2016/2017 navchalnomu rotsi z komentarem providnykh fakhivtsiv (2016). [Educational programs. 3rd grade: methodological recommendations for the organization of the educational process in the 2016/2017 academic year with comments by leading experts]. Kharkiv: Ranok Publishing House. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok» (ukr).

13. Nazarenko, L. A. (2018). Spetsyfika realizatsii svitohliadnykh pozytsii D. Kremenia v zbirtsi «Elehiia troianskoho vyna»: do pytannia vyvchennia literatury ridnoho kraiu v starshykh klasakh [The specifics of the implementation of worldview positions Kremin in the collection «Elegy of Trojan Wine»: on the issue of studying the literature of the native region in high school]. *Molodyi vchenyi*, 6 (58), cherven, 318–321 (ukr).

14. Shuliar, V. I. (1999). I tsvistyme yoho sad uprodovzh stolit!: (Slovo pro poetychne svitovidchuttia i svitospriimannia Dmytra Kremenia) [And his garden will bloom for centuries!: (A word about Dmytro Kremin's poetic worldview and world perception)]. *Veresen*, 1, 31–35 (ukr).

15. Shuliar, V. I. (2018). *Kremin dopomahaie «Svit po-novomu vidkryvaty»: (za M. Rylskym): (esei pro Dmytra Kremenia z prodovzhenniam)* [Kremin helps «Open the world in a new way»: (after M. Rylskiy): (essays about Dmytro Kremin with continuation)]. Mykolaiv: OIPPO (ukr).

16. Shuliar, V. I. (2022). *Tsinnisno-etychna paradyhma v systemi literaturnoi osvity Novoi ukrainskoi shkoly (teoretyko-metodychna viziia)* [Value-ethical paradigm in the system of literary education of the New Ukrainian School (theoretical and methodological vision)]. I chastyna. Mykolaiv: MOIPPO (ukr).

17. State standard of primary general education, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21, 2018 No. 87. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (ukr).

18. Vaskiv, M. S. (2022). Druha svitova viina u virshakh P. Skuntsia ta D. Kremenia: syntez zakarpatskoho «kutu zoru» ta «abstraktnoho» humanizmu [Second World War in the poems of P. Skunets and D. Kremin: synthesis of Transcarpathian «point of view» and «abstract» humanism]. *Personalii v kulturno-osvitnomu prostori Zakarpattia: Ivan Chendei. Petro Skunts*. Vydavnytstvo Tekhnolohichnoho universytetu, Polshcha, Katovitse, 223–244. DOI: 10.54264/M011 (ukr).

19. Vitiuk, V. (2013). Osnovni shliakhy formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoї shkoly [The main ways of forming sociocultural competence of primary school pupils]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*, 474–479 (ukr).

20. Zubrytska, M. (2004). *Homo legens: chytannia yak sotsiokulturnyi fenomen* [Homo legens: reading as a sociocultural phenomenon]. Lviv: Litopys (ukr).